Nybro kommuns kulturmiljöprogram

ÖRSJÖ

Örsjö socken

Länsstyrelsen Kalmar län

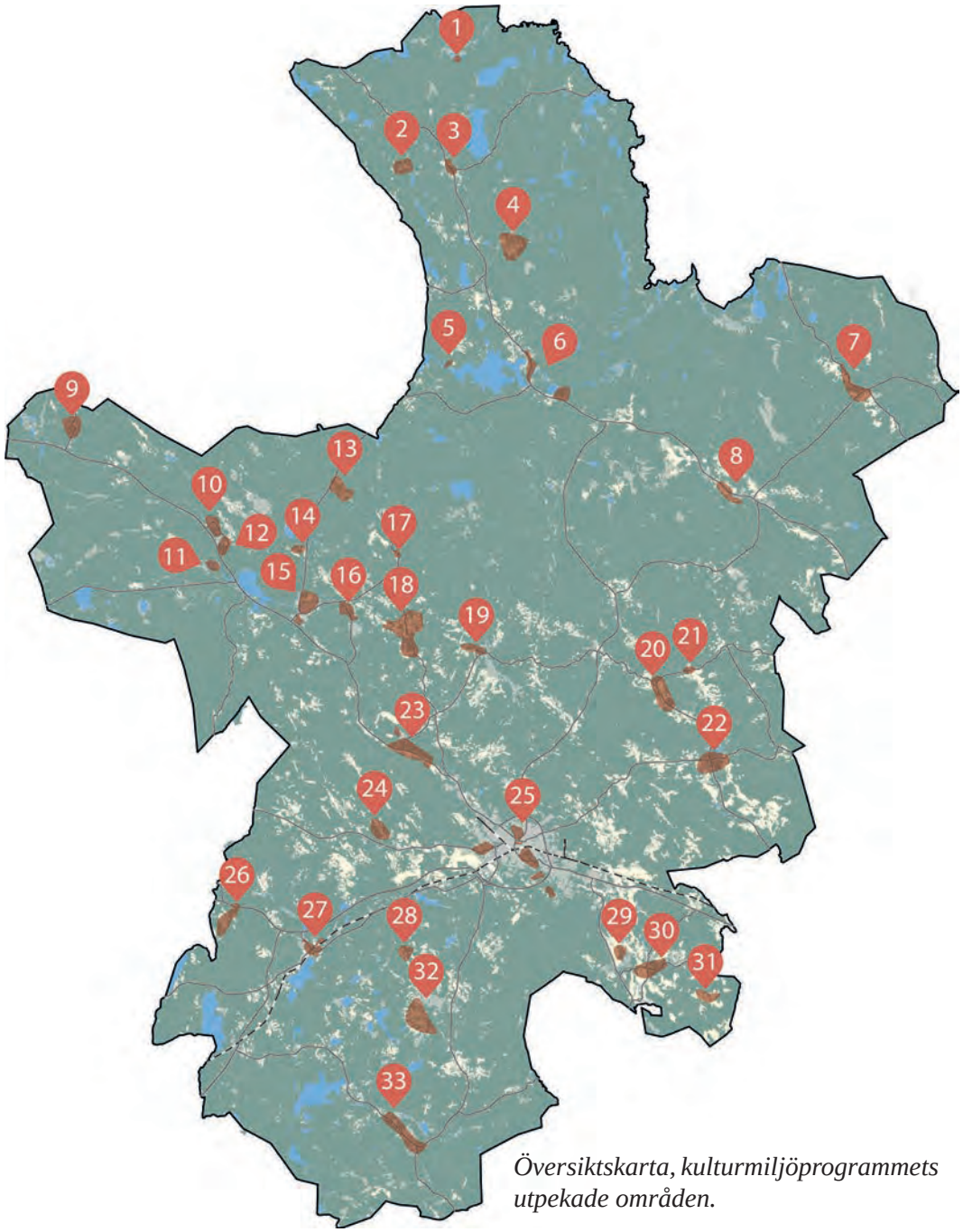
NYBRO KOMMUN

KALMAR LÄNS MUSEUM

Kulturmiljöprogrammet omfattar 33 områden på olika platser i kommunen.

Länsstyrelsen i Kalmar län beviljade medel till arbetet och Kalmar läns museum anlitades för det praktiska genomförandet.

1. Skoga
2. Lindshult
3. Kråksmåla
4. Torshult, Torshultamåla
5. Uvafors
6. Alsterbro, Sandslätt
7. Rugstorp, Abbetorp
8. Bäckebo
9. Målerås
10. Gullaskruv bruksort
11. Barkeström
12. Hälleberga
13. Applaryd
14. Gullaskruv säteri
15. Orrefors
16. Flygsfors
17. Gadderås
18. Skedebäckshult
19. Flerohopp
20. Gunnabo
21. Duvetorp
22. Kristvallabrunn
23. Brånahult
24. Holmen, Göttorp
25. Nybro stad
26. Kopparfly
27. Örsjö
28. Ebbehult
29. Gårdsryd
30. S:t Sigfrid
31. Brändebo
32. Agebo
33. Alsjöholm

Översiktskarta, kulturmiljöprogrammets utpekade områden.

Läsanvisning

HUVUDOMRÅDE

Här lär du först känna kulturmiljön. Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

KÄRNOMRÅDE

Här får du en djupare beskrivning av områdets värden. Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

HISTORIK

Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön. En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

I FRAMTIDEN

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön kan bevaras och utvecklas.

I texten finns siffror inom parentes (1), de hjälper dig att hitta rätt i kartorna för huvud- och kärnområdet.

Bilder är tagna av Kalmar läns museum om inget annat anges.
Foto huvudområde: Örsjö, Nybro kommun, Foto kärnområde: Örsjö, Nybro kommun
Text: Susann Johannisson, Kalmar läns museum
Arkeologi: Helena Victor, Kalmar läns museum
Layout: Nybro kommun
Reviderad: 2024-12-12

Kulturmiljöerna i Nybro kommun är levande miljöer under ständig förändring. Därför finns det risk att utskriven eller tryckt kopia av kulturmiljöprogrammet inte är den senast uppdaterade versionen. På nybro.se finns den senaste versionen digitalt.

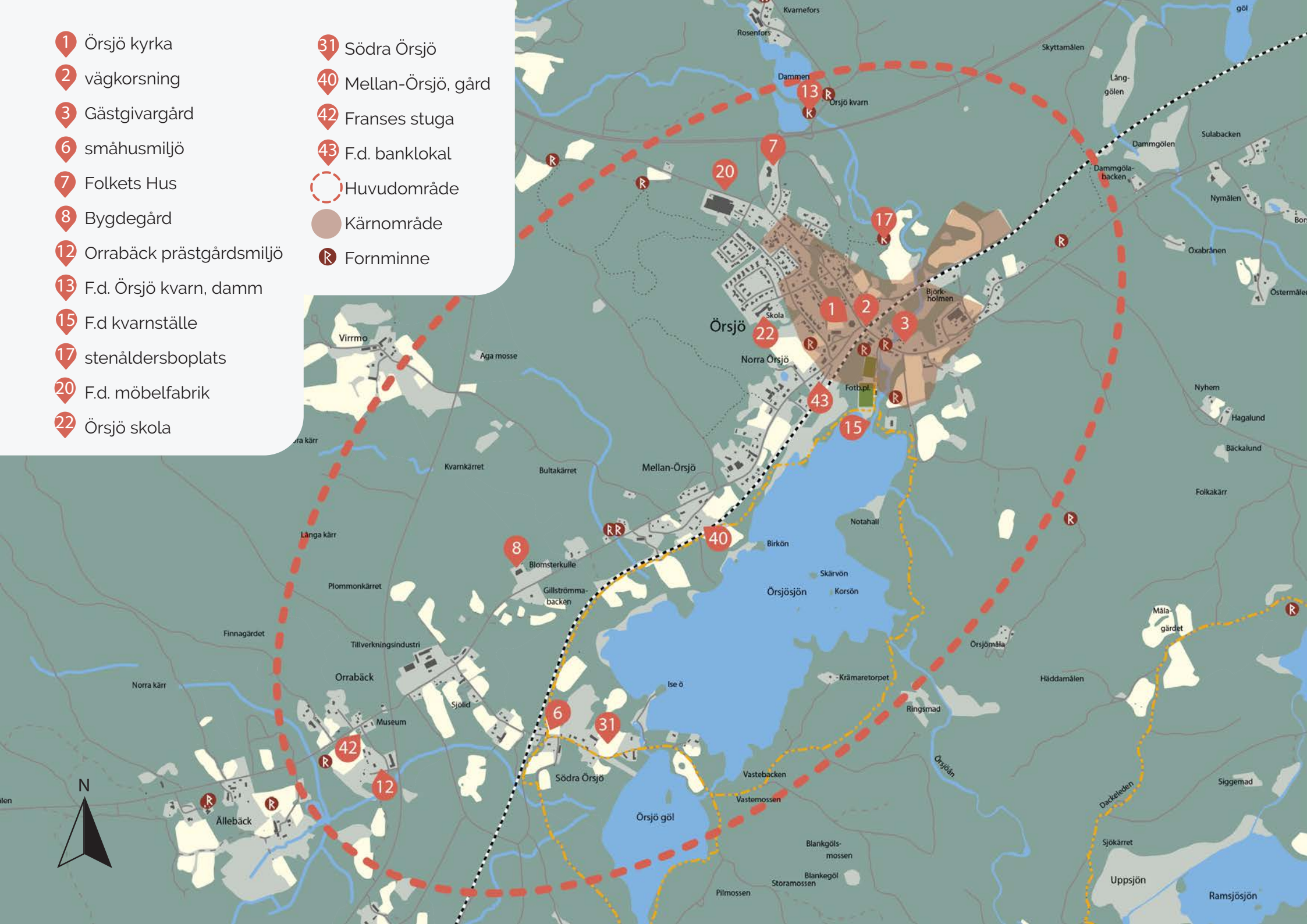
Vattendraget, vägarna, kyrkbyn och järnvägen har tillsammans med jordbruket och skogen påverkat Örsjös historia och karaktär. Bebyggelsen som den ser ut idag tillkom, med få undantag, under 1900-talet. Strukturer och förutsättningar är dock mycket äldre. Örsjö är en representant för ett 1900-talssamhälle på landsbygden, i hög grad påverkad av järnvägens betydelse.

Grusåsen som Örsjö ligger på är klassad av Länsstyrelsen i Kalmar som område av mycket högt naturvärde (klass II) i "Värdefulla naturmiljöer i östra Småland" (sammanställd i boken Natur i Östra Småland, 1997).

Huvudområde

Huvudområdet är ett större område som ger en övergripande kunskap om kulturmiljöns landskapliga förutsättningar och bredare historiska utveckling.

1 Örsjö kyrka
2 vägkorsning
3 Gästgivargård
6 småhusmiljö
7 Folkets Hus
8 Bygdegård
12 Orrabäck prästgårdsmiljö
13 F.d. Örsjö kvarn, damm
15 F.d kvarnställe
17 stenåldersboplats
20 F.d. möbelfabrik
22 Örsjö skola
31 Södra Örsjö
40 Mellan-Örsjö, gård
42 Franses stuga
43 F.d. banklokal
Huvudområde
Kärnområde
Fornminne
Örsjö
Norra Örsjö
Mellan-Örsjö
Södra Örsjö
Orrabäck
Örsjösjön
Örsjö göl
Skola
Fotb.pl.
Björk-holmen
Virrmo
Aga mosse
Kvarnkärret
Bultakärret
Långa kärr
Plommonkärret
Finnagärdet
Tillverkningsindustri
Norra kärr
Sjöid
Museum
Ällebäck
Blomsterkulle
Gillströmma-backen
Kvarnefors
Rosenfors
Dammen
Örsjö kvarn
Skyttamålen
Lång-gölen
Dammgölen
Dammgöla-backen
Sulabacken
Nymålen
Oxabränen
Nyhem
Hagalund
Bäckalund
Folkakärr
Notahall
Birkön
Skärvön
Korsön
Ise ö
Krämaretorpet
Ringsmad
Örsjömåla
Måla-gärdet
Häddamålen
Vastebacken
Vastemossen
Örsjöån
Dackeleden
Siggemad
Sjökärret
Blankgöls-mossen
Blankegöl
Storamossen
Pilmossen
Uppsjön
Ramsjösjön
N

Beskrivning av huvudområdet

Örsjö socken med elva sjöar hör till en av de sjörikaste i södra Kalmar län. Örsjös karaktär och historia har i hög grad påverkats av närheten till vatten och skog. Skogen består till stor del av ljus lövskog. Huvudvägen genom Örsjö är den gamla vägen mellan Kalmar och Växjö. Idag finns stora delar av de äldre vägsträckningarna kvar, även om de rätats ut på vissa ställen.

Grusåsen, kyrkan (1), järnvägen och det gamla vägnätet, med vägkorsningen precis utanför kyrkan är alla faktorer som påverkat Örsjös bebyggelsestruktur. Vägen mot väster går också utmed en ås, med utsikt över Örsjösjön. De två korsande landsvägarna mot Nybro, Växjö och Emmaboda som möts i vägkorsningen (2) utanför kyrkan, har bidragit till att Örsjö blev en mötesplats. På vägarna passerade många människor, som i sin tur ledde till att hantverkare slog sig ned i små hantverkstorp, småhusbebyggelse, utmed vägen och sålde sina varor samt att affärer och industrier tidigt etablerades.

Även bondgårdar och villor från 1900-talet är orienterade utmed vägarna. Trädgårdar, staket, grindar, alléer är också typiska element knutna till vägmiljöer.

En milsten, flera väghållningsstenar och milstensfundament berättar om vägens långa historia och historiska betydelse. Dessa stenar är även registrerade som fornlämningar i det statliga fornminnesregistret (FMIS) och finns utmed vägarna i alla väderstreck kring centrala Örsjö[1].

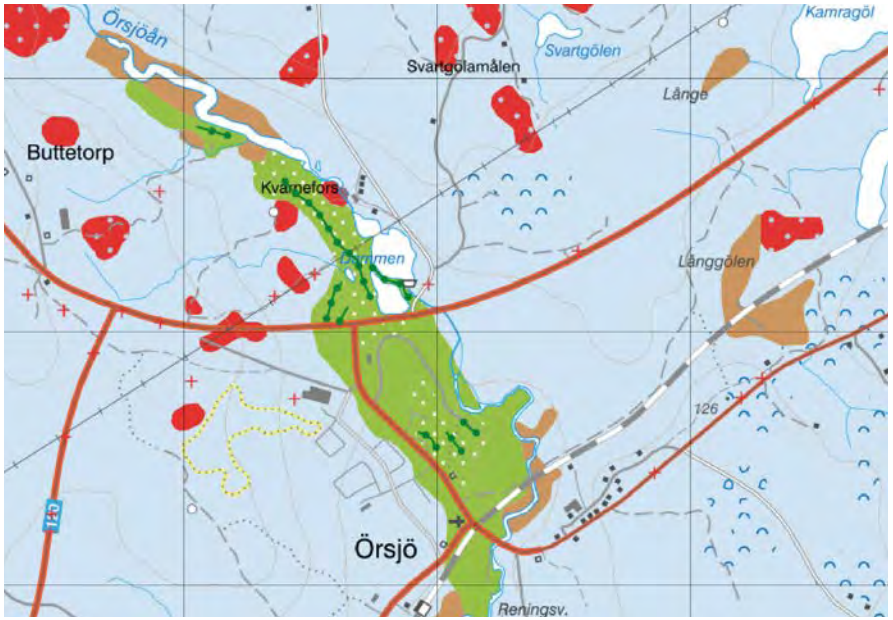

Kyrkan (1) och vägkorsningen (2) mitt i Örsjö.

1 RAÄ-nummer Örsjö 68:1, 20:1, 105:1, 24:1, 84:2, 84:1

Genom Örsjö flyter Örsjöån som har haft stor betydelse för framväxten av samhället. Utmed ån finns två stenåldersboplatser där man funnit stenyxor, en norr om (17)[2] och en söder om (18)[3] stenbron (4) från 1800-talet som senare byggts om. Verksamheter som dragit nytta av vattenkraften är ett garveri samt lämningar efter Örsjö kvarn- och såg (13), med damm[4]. Det kan finnas fler lämningar efter kvarnar samt efter en tvättbrygga (16).

Vattendragen nyttjas inte längre som kraftkälla till kvarnar, tvätt eller garveri, utan har fått en modern användning som rekreationsområde. År 2017 invigdes Örsjöleden, en vandringsled runt Örsjösjön.

Karta från Sveriges Geologiska institut, SGU, visar det stora området med grus, markerat som grön yta på kartan.

2 RAÄ-nummer Örsjö 45:1

3 RAÄ-nummer Örsjö 44:1

4 RAÄ-nummer Örsjö 19:1

Sockencentrum

Prästgårdsmiljön Orrabäck (12) ligger ett par kilometer väster om kyrkan. Det är en traditionell gårdsmiljö med stor mangårdsbyggnad och vinkelbyggd ladugård i skiftesverk med tegeltak. Intill Orrabäck finns också en äldre timrad stuga, kallad Franses stuga, som idag är hembygdsstuga. Enligt uppgift byggdes stugan av återanvänt timmer från en linbasta som revs 1958.

Franses stuga (42) vid den gamla vägen intill Orranäs.

Ladugården tillhörande prästgårdsmiljön (12) i Orrabäck. Vinkelbyggd ladugård alldeles invid väg 120.

Mangårdsbyggnad tillhörande prästgårsdmiljön (12) i Orrabäck.

Mötesplatser

Utmed vägarna ligger både ett Folkets Hus (7) och en bygdegård (8). De är exempel på 1900-talets mötesplatser som har påverkat eller berört många människors liv, vilket gör platsen till en bärare av ”kollektiva minnen”. Båda har haft fortsatt användning som möteslokaler även in på 2000-talet.

Bygdegård (8) (1935)

Folkets Hus (7).

Bondens landskap

I Örsjö finns delar av ett traditionellt småländskt jordbrukslandskap bevarat. Landskapet med åkrar, ängar, betshagar, stenmurar, odlingsrösen, hamlade träd, betad hassel och mindre vägar är en viktig del av bondens landskap. Ett av odlingsrösena[5] (24) är beskrivet i fornsök. Enligt folksägnen finns en skatt nergrävd i röset, som man ska akta sig för att röra för att inte bringa olycka över gården.

Ansenliga längder vällagda stenmurar hör också till denna landskapsbild. Nordöst om Örsjösjön, utmed en åker, finns en särskilt spektakulär cirka sju till åtta meter bred stenmur (23). I detta område finns också långa stenmurar utmed den lilla grusvägen som leder söderut. Även nordost om bykärnan finns ett område med imponerande stenmurar (25) varav en dubbel mur. Exempel på utdikade mossar finns i skogen runt Örsjö. Dessa berättar än idag om jordbrukarens förutsättningar och historia under perioden kring sekelskiftet 1900.

Ett av de tydligaste spåren efter bondens landskap är bevarade gårdar med traditionella mangårdsbyggnader och röda ladugårdar i skiftesverk, de flesta av tidig 1900-talstyp. De finns idag utspridda i hela tätorten Örsjö. Av de bevarade mangårdsbyggnaderna från både tidigt och sent 1800-tal, som varit bondgårdens bostad, är en del ombyggda och nyttjas som ”villor”. I Mellan-Örsjö (40) och Södra Örsjö (31) finns bondgårdsmiljöer med timrade mangårdsbyggnader från första halvan av 1800-talet. Stenkällare, uthus, stenmurar, staket, grindar och fruktträdgårdar ingår som kulturhistoriskt viktiga delar av dessa kulturmiljöer.

I Örsjö finns bondens landskap närvarande i hela området.

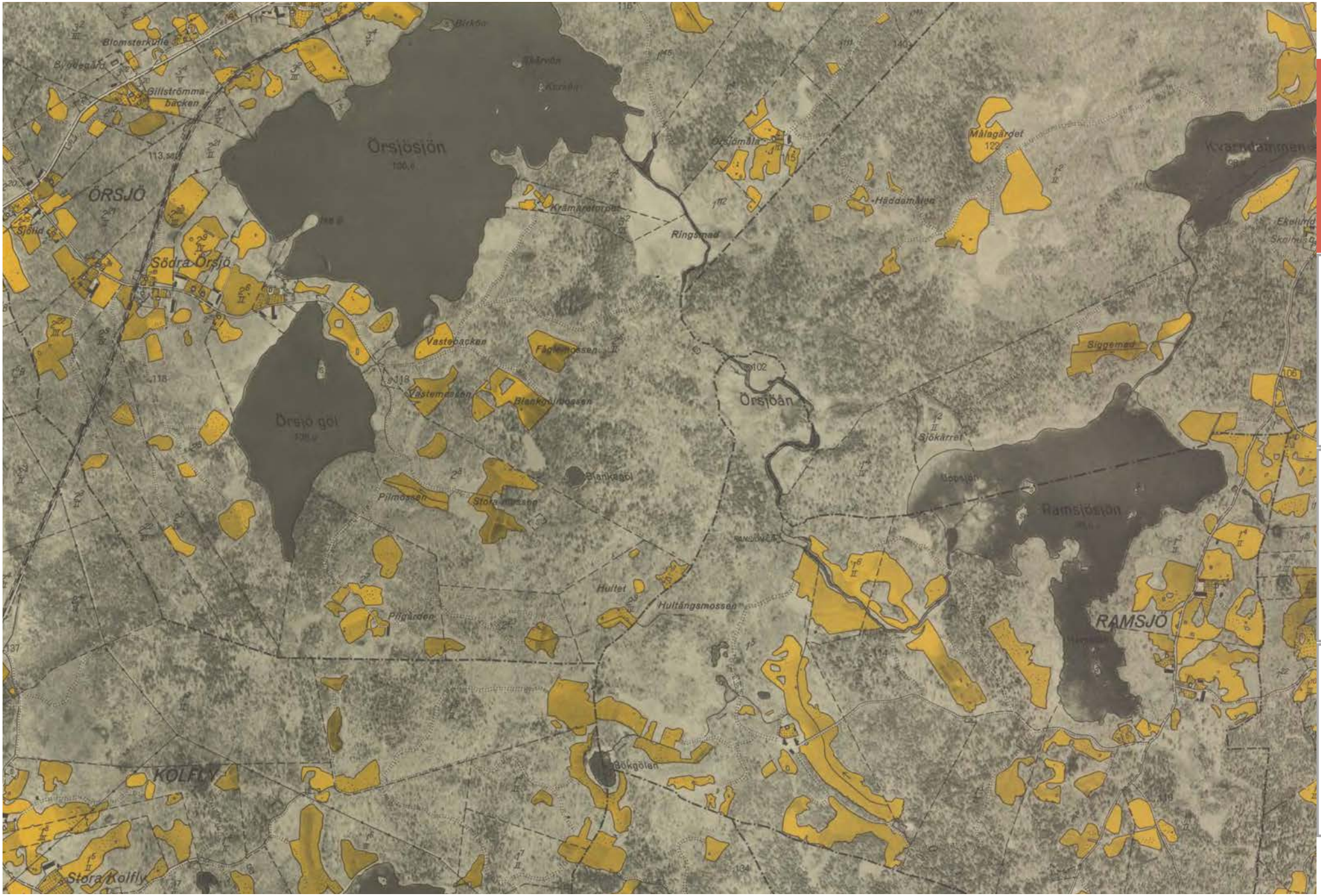

Den cirka sju meter breda stenmuren (23).

5 RAÄ-nummer Örsjö 46:1

Kyrkan, vattendraget, vägmiljöerna och järnvägen präglar Örsjö. Detta illustreras väl av kartan från 1940-talets början. Kartan visar hur Örsjö är indelat i de tre delarna Norra Örsjö, Mellan-Örsjö och Södra Örsjö. Norr om tätorten syns dammen och namnet Örsjö kvarn. Andra namn i kartan är såg och möbelfabrik. Alla tre vägar har både inslag av rätad sträckning och äldre, slingrande sträckningar.

Örsjösjön
ÖRSJÖ
Södra Örsjö
Örsjö gol
Örsjöån
Ramsjösjön
RAMSJÖ
KOLFLY
Stora Kolfly
Målagärdet
Kvarndammen
Ringsmad
Siggemad
Hultet
Hultängsmossen
Pilgården
Pilmossen
Blankagöl
Gökgölen
Vastebacken
Blankagölsmossen
Sjökärret
Gillströmmabacken
Blomsterkulle
Byvägen
Skolhusg.
Ekelund

Mangårdsbyggnad tillhörande bondgårdsmiljön i södra Örsjö (31).

Bondgårdsmiljö med äldre ekonomibyggnad i Mellan-Örsjö (40).

Traditionella ladugårdsbyggnader i Södra Örsjö (31).

Kärnområde

Kärnområdet har särskilt höga kulturhistoriska värden, med koncentrationer av kulturhistoriskt värdefulla byggnader, fornlämningar och/eller landskapsobjekt.

Kulturvärden inom kärnområdet

I kärnområdet finns strukturer, byggnader och landskap som mer eller mindre tydligt härrör från Örsjös historia och karaktär som kyrkby vid vattendrag och järnväg. Särskilt högt kulturhistoriskt värde har gästgivargården, garveriet, vagnsnickeriet, Bladgårdens affärshus, hantverkstorp samt sockencentrum med kyrka och kyrkskola. Odlingslandskapet är närvarande i hela området, liksom äldre jordbruksbebyggelse.

Bondens landskap

Skog

Vatten

Möten

Symbolerna hänvisar till den speciella kulturmiljöprofil som togs fram för Nybro kommun 2019.

I kärnområdet finns exempel på kulturmiljöer ur kategorierna bondens landskap, skog, möten och vatten.

Örsjö
Skola
Norra Örsjö
Björk-
holmen
Fotb.pl.
N
Numrering av objekt
Kärnområde
Vandringsled
Fornminne

4 bro, broläge

5 hantverksstugor

9 F.d. vagnfabrik m.m., äldre industrimiljö

10 Plats för äldre kapell

11 F.d kyrkskola

14 garveri, miljö

16 Äldre tvättplats

18 stenåldersboplats

19 F.d. stationsmiljön

21 F.d. Örsjö belysning m.m., industrimiljö

23 bred stenmur

24 odlingsröse med historia

25 område med stenmurar

26 bondgård

27 mangårdsbyggnad

28 F.d. affär och plats Nya gästgiveriet

29 järnvägsbro

30 Bladgården

31 Södra Örsjö

32 villa, tidstypisk cirka 1920

33 F.d. Hugo Gustavssons snickerifabrik

34 villa, tidstypisk cirka 1920, tidigare bankverksamhet

35 gård

36 ladugård i centrala tätorten

37 villor i tidstypisk 1950-talsstil

38 affärshus

39 telegrafstation

41 Fattigplan

Knutpunkten Örsjö

Vägarna har lockat till sig olika etableringar och bebyggelse. Till den äldre bebyggelsen hör den bevarade gästgiveribyggnaden (3), idag troligen Örsjös äldsta byggnad, olika affärshus samt några ”hantverksstugor” (5) (6), eller lägenhetsbebyggelse från andra halvan av 1800-talet. Vid vägen ligger även en bevarad snickeribyggnad (9), där det ursprungligen tillverkades bland annat vagnshjul. Husen som inrymde dessa olika funktionerna ser olika ut. Fasadmaterialen är i både trä och reveterad trä, liksom färgskala i falu rödfärg och andra ljusa oljefärger. Det de har gemensamt är den mindre skalan och att de alla har sadeltak. Hantverksstugorna är små, idag mer eller mindre ombyggda och förändrade, men kan genom läge och skala ändå visa på sin historiska betydelse.

LÄGENHETSBEBYGGELSE
Lägenhetsbebyggelse var små bostadshus på små avstyckade tomter för mindre bemedlade i slutet av 1800-talet och kring sekelskiftet 1900. Ofta livnärde sig de som bodde i husen på någon sorts hantverk. Det är typiskt att dessa ligger utmed viktiga vägar där många människor passerade.

En särskilt välbevarad småhusmiljö (6) med bostadshus och ladugård finns precis intill järnvägen i Södra Örsjö.

Gästgivargårdens bostadshus (3) har enligt uppgift gammal timmerstomme. Husets eller verksamhetens ålder är inte bekräftad, men huset finns med på kartan från år 1846. Den ingår också i en miljö med flera små, faluröda, uthus och tvättstuga vid ån. Huvudbyggnaden är ombyggd och har idag karaktären av en salsbyggnad, med ljus färgsättning.

Utmed gamla vägen och vid ån finns en ovanligt välbevarad äldre liten industribyggnad i trä, av stilen att döma från cirka år 1930. Snickerifabriken (9) har tillverkat både hästvagnar, hjul och delar till vävstolar. Snickeribygganden är en välbevarad tvåvånings träbyggnad. Till miljön hör också en välbevarad villa i funkisstil.

Gästgivargården (3) med tvättstuga, invid bron (4) och gamla vägen.

En ovanligt välbevarad äldre liten industribyggnad i trä (9). Till miljön hör också ett välbevarat bostadshus i funkisstil.

Flera av de byggnader som tidigare inrymde affärsverksamheter finns kvar. De är mer eller mindre ombyggda, men ger förståelse för Örsjös historia och karaktär. Ett större hus (38), precis norr om järnvägsbron var tidigare affär, kallat Franzéns. I ett antal år fanns ICA-affär i huset, det har även funnits ett ölbryggeri. Mitt emot järnvägsstationen finns en affärsbyggnad (28) byggd i typisk 1950-talssstil. Här drevs samtidigt både speceriaffär (mataffär), klädaffär och cykelaffär. Läget vid stationen och utmed en av Örsjös gamla vägsträckningar var strategiskt. Affärsrörelsen kallades Helge Johanssons, efter ägaren. Husen är byggda som traditionella hus men större än de flesta bostadshus och med bevarade affärsfönster.

Under större delen av 1900-talet fanns det bank i Örsjö. Örsjökontoret för Smålands Enskilda Bank öppnades den 17 april 1917 i en banklokal intill järnvägsstationen (43). I slutet av 1920-talet flyttades verksamheten till en byggnad norr om den tidigare affären Franzéns (38). 1932 ändrade banken namn till Smålands Bank. 1972 ändrades namnet igen då Göteborgs bank övertog Smålands bank, det nya namnet blev Götabanken. I slutet av 1970-talet tog Madesjö-Nybro sparbank över verksamheten i Örsjö. Bankverksamheten fanns kvar i huset (34) till cirka 1986 för att därefter flytta till affärshuset mittemot stationen (28). Det lokala bankkontoret lades ner 1988.

Ett av de tidigare affärshusen i centrum (38), kallat Franzéns.

Affärslokal (28) byggd i typisk stil för 1950-talet.

Annons från Smålands Bank i Örsjö.

Bladgården (30) precis söder om järnvägsbron utmärker sig genom sin storlek och arkitektur. Den är uppkallad efter den förste ägaren riksdagsman Blad. Under en period kallades affären för Virö. Huset var en av de allra första, om inte den första, affären i området som fick tillstånd att starta upp sin verksamhet, så tidigt som 1863, vilket var året innan näringsfrihet infördes. I miljön ingår även huset bakom, det före detta bageriet. Bladgården har varit en mötesplats under mer än 100 år, som lanthandel, bageri och från 1946 Konsumaffär. Dess historia och ålder gör att denna byggnad har särskilt höga kulturhistoriska värden. Intill Bladgården finns ett bostadshus (39) som under en period inrymde ortens telefonväxel.

Götabanken (34).

Bladgården (30).

Järnvägen och stationsområdet

Järnvägen från 1874 har i mycket hög grad påverkat Örsjös struktur både fysiskt och upplevelsemässigt. Järnvägen har grävts ur den höga grusåsen, vilken överbryggs på ett ställe i en hög järnvägsbro (29) som har blivit ett kännetecken för Örsjö. Den ursprungliga, traditionella stationsmiljön (19) finns inte kvar utan är ersatt med väntkur och en ny perrong. Endast några enstaka träd från den tidigare stinsträdgården återstår av stationsmiljön. Vid Örsjö station hade Boda glasbruk ett glasmagasin som numera är rivet. Under 40 års tid gjordes inga tågstopp i Örsjö men sedan 2014 är Örsjö åter en hållplats för Krösatåget som trafikerar sträckan mellan Kalmar och Emmaboda.

Örsjös hållplats vid järnvägen idag.

Kyrkbyn

Kyrkan och den bevarade skolbyggnaden (11) från 1860, idag församlingshem, är de två byggnader som tydligast indikerar att Örsjö varit sockencentrum. Kyrkan (1) och kyrkogården ligger på en höjd i landskapet, omgärdad av stenmur, häck och trädkrans. Kyrkan har legat här sedan år 1893, men nuvarande kyrkobyggnad är återuppbyggd efter en brand år 1974. Interiören är ritad av arkitekt Jerk Alton.

På en platå i grusåsen söder om järnvägen finns ett minneskors (10) som markerar platsen för ett äldre kapell. Platsen ger ett historiskt djup till orten, som har äldre anor än vad man ser vid första anblicken.

Ett minneskors markerar platsen där ett äldre kapell, och troligen en kyrkogård, låg (10).

Kyrkan (1) och kyrkogården.

Precis i anslutning till kyrkan ligger en bondgård (26) i samma läge som den medeltida byn. Gården har stor ladugård från år 1943, svin- och kokhus i trä och tegel från 1946 och stor mangårdsbyggnad, nybyggd år 1950. De gamla ladugårdarna brann 1943. Det historiska läget, karaktären av bondgård och närheten till kyrkan gör att gården har betydelse för denna kulturmiljö. Över gårdsplanen går den gamla vägsträckningen.

Till en kyrkby räknas traditionellt olika institutioner som var socknens angelägenhet när det gällde att ta hand om sina sockenbor. Förutom det andliga i kyrkan kunde det röra sig om sjukvård, fattigvård och skola. I Örsjö finns den äldre skolbyggnaden (11) kvar från cirka 1860, som ursprungligen var kyrkskola. Den nya skolan (22) från 1950-talet visar på en lång kontinuitet. En bit ifrån kyrkomiljön finns ännu en tomt som kallas ”Fattigplan” (41), där det var planerat att bygga fattighus.

Till 1900-talets mötesplatser hör också idrottsplatsen. Den bär på ”ett kollektivt minne” och säkert många personliga minnen.

Idrottsplatsen.

Alldeles intill kyrkan ligger en bondgård (26) på en äldre, medeltida bytomt.

Skolan (22) från mitten av 1950-talet.

Gamla kyrkskolan (11).

Industrimiljöer

Järnvägens tillkomst (1874) och näringsfrihetens införande (1864) var två förutsättningar som bidrog till att ett antal olika industrier startade och Örsjö utvecklades till en modern tätort.

En av de industrier som blivit mest känd och haft lång kontinuitet är Örsjö belysning (21), tidigare Örsjö Industri AB från år 1948. Industrimiljön är småskalig och från 1900-talets mitt. I miljön finns flera låga byggnader med fasader i tegel eller puts. Till samma miljö hör även en bostad med uthus. Huset är av typen småhus, så kallad lägenhetsbyggelse.

Gatunamnen visar Örsjö belysnings betydelse för Örsjö.

Kontor och fabrik (ovan) samt bostadshus (nedan) vid Örsjö lampfabrik (21).

Garveriet (14) har koppling till både vatten och skog, eftersom bark och sköljvatten behövdes till garveriprocessen. Garveribygganden är en tvåvånings, smal, träbyggnad. I garverimiljön (14) finns också ett bostadshus och flera uthus. Det finns ytterst få bevarade garverimiljöer i länet idag, varför denna har mycket stor kultur- och lokalhistorisk betydelse. En trolig lämning som bör finnas vid garveriet (14) vid ån är, senare igensatta, gropar i marken där skinnen låg i barkbad.

Att skogen var viktig som näring här i skogsbygderna märks också i de platser och byggnader som tidigare hörde till småskaliga industrimiljöer, som sågverk och snickerifabriker, till exempel Hugo Gustavssons snickerifabrik (33).

Garveriet (14) där man förr tillverkade skinn använde vattnet som sköljvatten.

Bostäder

Örsjös bostadsbestånd är typiskt för en modern tätort som utvecklats under 1900-talet. Många av villorna har till stora delar kvar sina ursprungliga tidstypiska stilar, som till exempel jugendstil (32), (34), 1910-talsstil, 1920-talsstil, 1930-talsstil och villor i någon form av funkisstil från 1940-talet. Det finns även exempel på områden (37) med mer enhetliga villor, till exempel i 1950-talsstil och 1960-talsstil.

Till Örsjös bostadsmiljöer hör även äldre ombyggda mangårds-byggnader, som tidigare var bostad på en gård, men som fått funktionen av villa under 1900-talet. Många av dessa är ombyggda, men husens form, skala, dubbla skorstenar och byggnadsdetaljer ger en förståelse för husens ursprung och ålder.

Villa (32) med drag av stilen jugend (1910-tal).

Välbevarat hyreshus med flera lägenheter från 1940-talet.

Områden med välbevarade villor från 1950- och 60-talen (37).

Även centralt i Örsjö är bondens landskap närvarande, med gårdar, ekonomibyggnader, mangårdsbyggnader och mangårdar med trädgårdar, åkrar och stenmurar. Väster om kyrkan ligger en äldre mangårdsbyggnad (27) till en av den gamla byns bondgårdar. Under 1900-talet byggdes huset om till hyreshus och byggdes på med en våning för att få fler lägenheter.

Äldre mangårdsbyggnad (27), ombyggt till hyreshus.

Äldre mangårdsbyggnader som används som villor idag. Äldre grindar, staket, grusgånarg och fruktträdgårdar bidrar till upplevelsen av äldre kulturmiljöer.

Exempel på olika uthus. En del kan ha använts till någon verksamhet.

Jordbrukets byggnader i samhället skiljer sig inte från landsbygden i övrigt i denna trakt. Flera exempel finns på mangårdsbyggnader byggda både som salsbyggnader (35) och som parstugor. Bostadshusens färgsättning är eller har dominerats av främst faluröda fasader, vita detaljer och röda tegeltak. Exempel på ljusmålade fasader finns också. De äldre ekonomibyggnaderna är främst byggda i skiftesverk, med smala huskroppar och spetsiga takvinklar. Några yngre ekonomibyggnader från 1900-talets mitt har större skala (26) (36). Den faluröda-svarta färgskalan som är typisk och traditionell dominerar helt när det gäller ekonomibyggnaderna.

En bevarad ladugård mitt inne i tätorten Örsjö (36). Större ladugård, troligen byggd på 1950-talet. De tre garagedörrarna visar också att byggnaden haft olika funktioner.

Historik

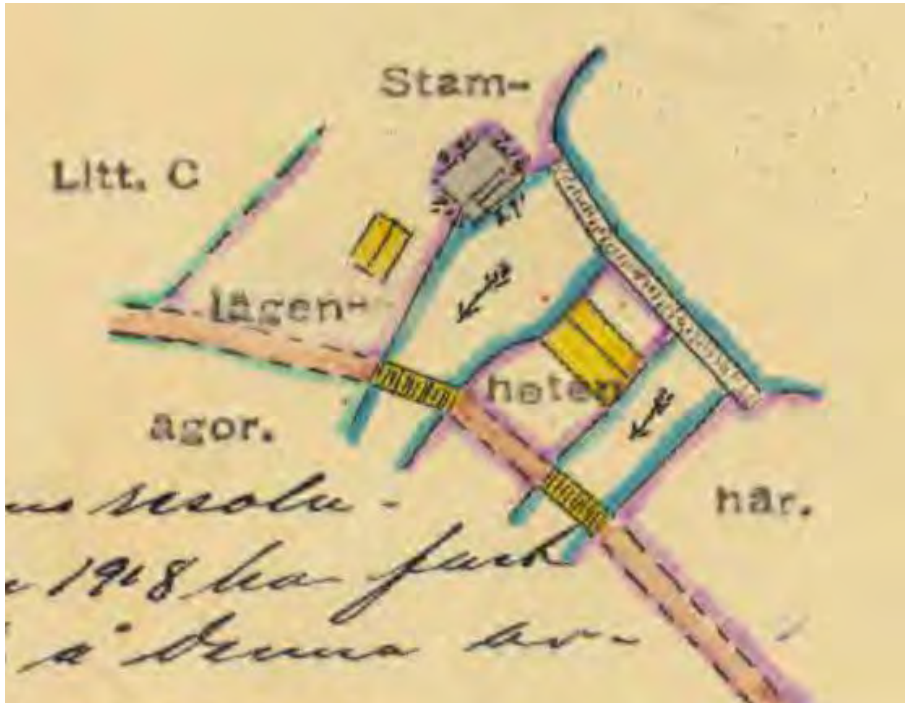
Här hittar du berättelser om människor och andra viktiga företeelser som präglat kulturmiljön.
En förklaring till varför de höga kulturhistoriska värdena finns på platsen.

Landskapliga förutsättningar

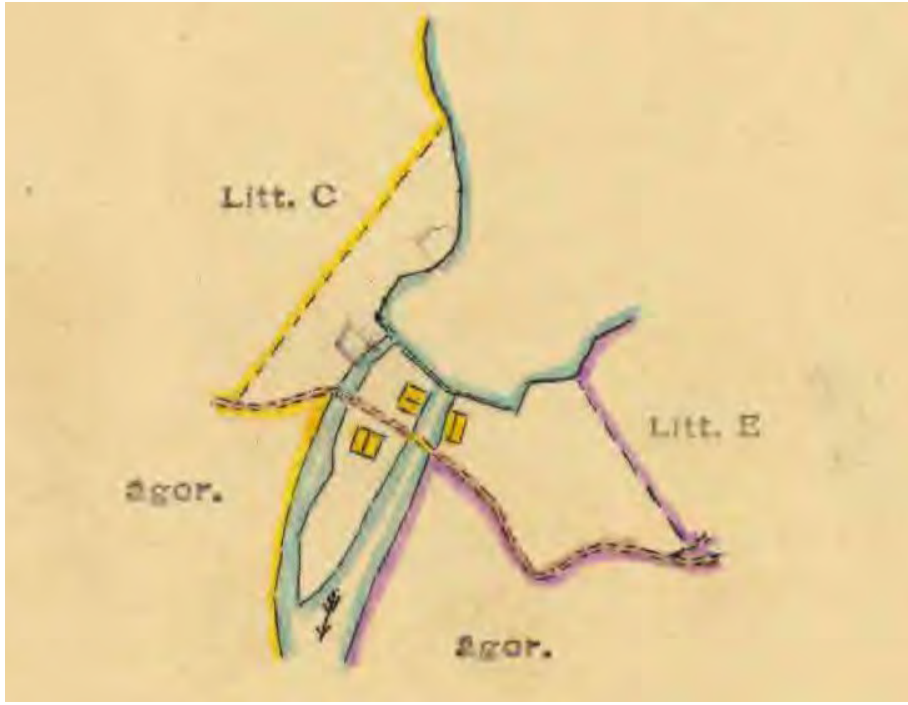
Den första tiden och vattnets betydelse

Istiden har påverkat trakten. Inte minst syns detta i den stora grusås som delar av tätorten Norra Örsjö ligger på. Namnet Örsjö ska betyda ”grussjön”. Fynd av flera stenyxor utmed vattendragen visar att vattnet lockade till sig människor redan på stenåldern. Gamla kartor och andra handlingar visar att vattendraget genom Örsjö tidigt användes för att driva olika verk, som kvarnar, sågar och stampar.

Den vanligaste typen av stamp i bondesamhället borde vara en vadmalsstamp, där hemvävt ylletyg stampades för att bli mer tåligt och tjockt vadmalstyg Flera av dessa har medeltida ursprung. Både uppströms och nedströms bron (4) finns äldre kvarnlägen (13)(15). Exempel på andra lämningar med koppling till vattnet är platsen för en tvättbrygga, ”klappbrygga” (16). Norr om Örsjö kvarn (13) fanns ytterligare ett kvarnläge, Kvarnefors, dock utanför bygränsen.

Kartan från 1879 visar en plats som kallas stampen. Namnet av att det fanns en stamp här. Enligt kartan fanns troligen både kvarn och såg här, även om man ofta kallade en såg för en sågkvarn. Lantmäteriets historiska kartor.

Kartan från år 1881 visar en samfälld kvarn- och såg, som alltså ägdes gemensamt av flera bönder i byn. Lantmäteriets historiska kartor.

Örsjö som jordbruksby

Från början var Örsjö en by på landet, som levde av i stort sett självförsörjande jordbruk. Byn var indelad i tre delar, så kallade hemman, som senare blev Norra Örsjö, Mellan-Örsjö och Södra Örsjö. Den äldsta skriftliga källan från Örsjö är från år 1533. Att Örsjö var förhållandevis folkrikt bekräftas av att det tidigt byggdes ett kapell (10), med tillhörande kyrkogård. Det är inte bekräftat när detta skedde, men troligen på medeltiden. Kapellet ska ha förstörts i en stor skogsbrand år 1652. Ett nytt kapell ska ha byggts upp på samma plats.

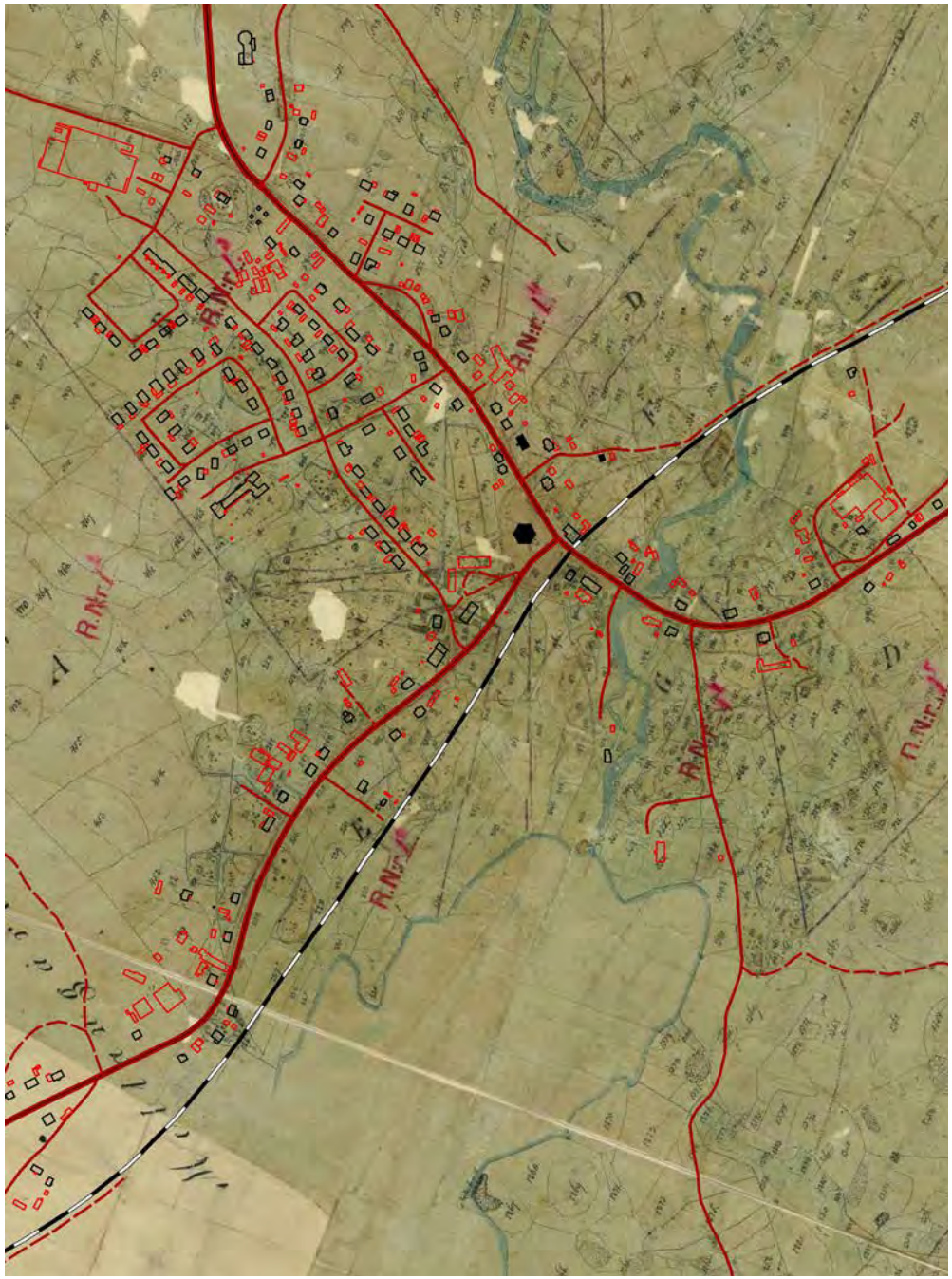
Storskifte genomfördes i delar av Örsjö redan på 1780-talet. Laga skifte genomfördes på 1840-talet. Skiftena resulterade i att åkergärden och ängsmarker delades upp så att varje gård fick sin jordbruksmark samlad, i anslutning till själva gården. Skiftena innebar också att gårdarnas bebyggelse flyttades ut från de gamla bykärnorna, så att de kom att ligga mer utspritt. De flesta gårdar som skiftades ut lades utmed det större vägnätet och blev på så sätt en del av det växande samhället Örsjö. Den gamla bykärnan i Norra Örsjö låg på samma plats som den bondgård som idag ligger sydväst om kyrkan.

På 1840-talet var Norra Örsjö med sina 136 invånare det folkrikaste hemmanet i Madesjö socken. På 1890-talet hade folkmängden växt till 260 personer. Örsjö blev alltmer en mötesplats med andra verksamheter än jordbruk. Människor olika dyker upp i handlingarna, som en gästgivare vid namn Peter Carlsson, en urmakare Peter Fredrik Jonsson, en byggmästare Olaus Sjöström och flera torpare. Torparna kan ha varit hantverkare.

Trots att Örsjö växte från en liten bond- och kyrkby till en medelstor modern tätort, järnvägs- och industriort pågick mer eller mindre traditionellt jordbruk parallellt, under hela 1900-talet. Behovet att utöka den odlingsbara jorden för att kunna försörja sig ledde till att utdikningar och nyodling av mark gjordes, precis som i många andra byar i skogsbygden. Efter hand som industrier och handel erbjöd fler arbetsplatser i regionen blev flera bönder deltidsbönder.

Denna karta ritades då markerna i Södra Örsjö skulle storskiftas, år 1783. Lantmäteriets historiska kartor.

Ur laga skifteskarta från 1846, med dagens vägar i rött, dagens bostadshus i svart och ekonomibyggnader i rött. Det finns få hus här vid denna tidpunkt. De finns i samma läge som gården sydväst om kyrkan, utmed vägen och vid bäcken, där gästgiveriet är en institution som funnits länge. Uppe till höger i kartbilden syns även kvarnläget. Lantmäteriets historiska kartor.

Örsjö blev mötesplats

Längs med landsvägen färdades människor och varor från inlandet till hamnarna längs med kusten. Kyrkbacken har av tradition alltid varit en mötesplats. Hantverk och tjänster kunde säljas till kyrkbesökare och vägfarare. Det ledde till att hantverkare slog sig ner i små stugor där de bodde och hade verkstad. Redan under slutet av 1800-talet fanns här målare, bryggare, mjölnare, skomakare och skräddare. Tidigt ska här funnits en krog och sedan gästgivargård med skjutsstation. Under en period fanns också två ölbryggerier. Gästgiverifunktionen i gamla gästgiveriet upphörde, troligen i samband med järnvägens tillkomst. I slutet av 1800-talet byggdes ett nytt, större gästgiveri utmed Emmabodavägen, i närheten av järnvägsstationen. Det är oklart hur länge verksamheten fortsatte där, men bör definitivt ha upphört efter att huset brann år 1943.

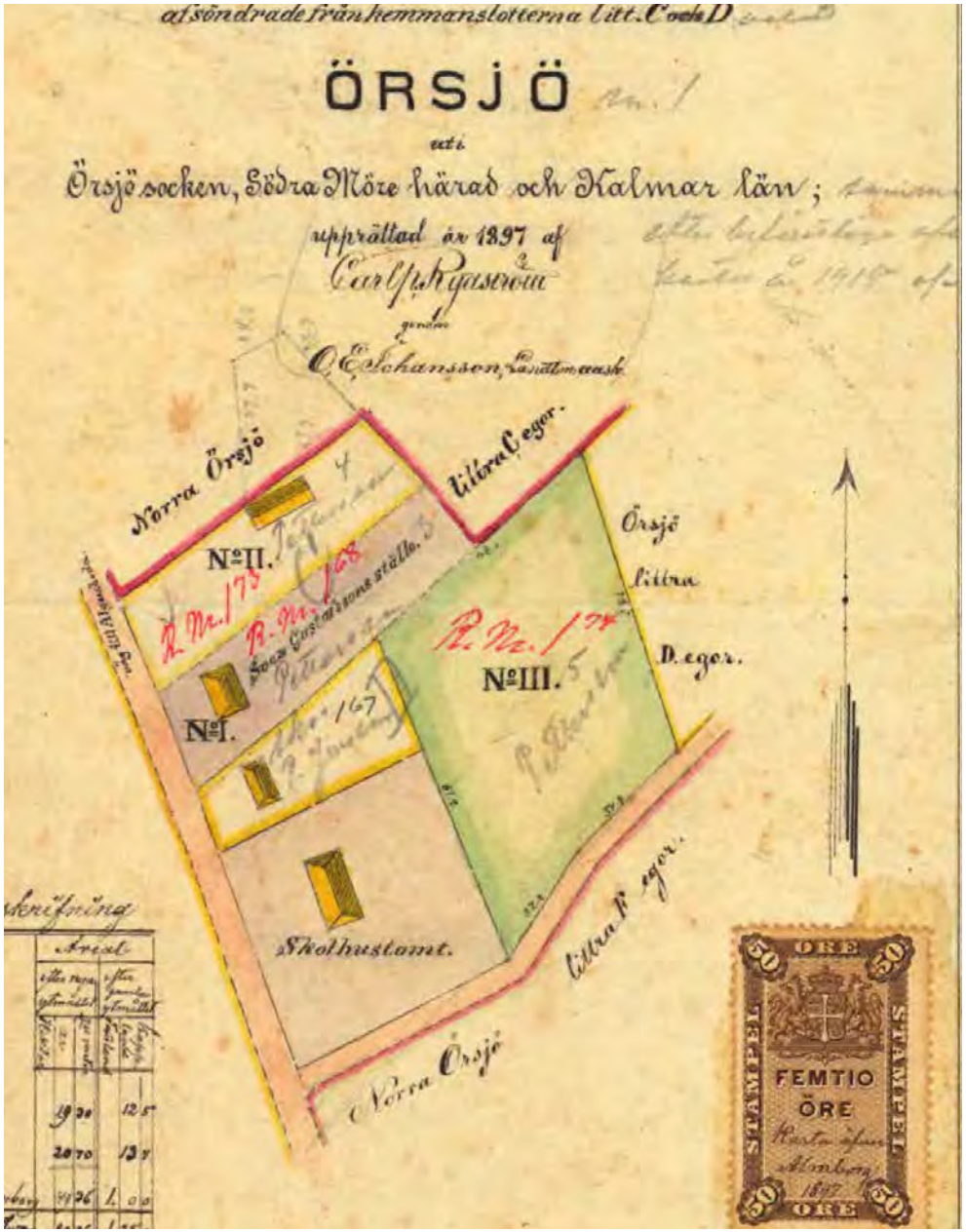
Redan år 1863 fick Karl Johan Bladh från Algutsboda tillstånd av Madesjö sockenstämma att öppna Örsjöbygdens första affär. Verksamheten kom att kallas Bladgården (30) efter ägaren Bladh som var kommunal- och riksdagsman. Huset användes senare som bageri och från år 1946 Konsumaffär. Konsum hyrde ut bageriet, senare även konditori och blomsteraffär. I lokalerna fanns också mjölkaffär, tvättstuga, lager med mera, och även bostadslägenheter. På 1930-talet byggdes murar mot vägen och en vacker rosenträdgård anlades. En kort bit därifrån fanns Franzéns affär (38) och i närheten av stationsmiljön startade Helge Johansson en mindre affärsrörelse i ett uthus till det nya gästgiveriet. Detta brann 1943 och en ny större affär (28) byggdes på platsen, vilken stod klar i början av 1950-talet.

En av småstugorna som ligger längs en äldre vägsträckning.

Näringsfrihetens införande år 1864 i kombination med att järnvägen drogs fram genom Örsjö i början av 1870-talet ledde till att Örsjö växte. Ett handelsstråk skapades utmed vägarna under 1900-talet. Förutom affärsrörelser och hantverk startade olika småindustrier kring sekelskiftet 1900 och i början av 1900-talet, som en smedja och tre mindre möbelfabriker.

Örsjö blev också ett sockencentrum med en del funktioner som var typiska, såsom ansvaret att hålla skola. Den gamla kyrkskolan byggdes kring år 1860 medan den nya skolan byggdes på 1950-talet. Stationsmiljön (19), med postkontor och lanthandel blev en annan modern mötesplats.

Skiss från år 1897 som visar en ny avstyckning där man byggde ett bostadshus, Almborg. Skissen visar också skolhustomten.

Den första av de små avstyckade tomterna från år 1889, precis norr om kyrkan. Stugan döptes till Solhem, som var ett typiskt namn för småstugor (lägenhetsbebyggelse) vid tiden.

Gästgiveriet i Örsjö

Det är inte bekräftat exakt när gästgiveriverksamhet startade i Örsjö. Troligen fanns en ”krog” här redan innan gästgiveriet. År 1790 finns dock ett brev som indirekt berättar att gästgiveriet fanns. Det är en läsning som ger en inblick i hur livet kan ha gått till på 1700-talet.

Ödmjukaste Memorial
Uti inlämnad rapport given kronolänsmannen välaktad Sven Smedberg till känna att sedan han genom rykte hört, att gästgivaren Petter Håkanssons hustru i Örsjö, skall vara av venerisk sjukdom smittad, har han härom själv undersökt, och efter sitt tycke funnit, att så verkligen är, och som denna fasliga smitta kan utbreda sig och göra flera olyckliga, i synnerhet vid en gästgivargård, där flera människor färdas fram och där tar nattläger, är jag nödsakad detta eders höga nåde ödmjukast tillkännage med lika underställan om icke nödvändigheten fordrar att någon förfaren medikus uppsänds till Örsjö, som undersöker såväl i Petter Håkanssons hushåll, som i de övriga i gården, huruvida denna smitta kunnat sig utbreda, och de då måtte uti Lasarettet intagas och kureras.

Botorp den 6 oktober 1790
D Crelius

Gamla gästgivargården ligger utmed gamla landsvägen och vid ån samt i ett odlingslandskap med äldre vägar, stenmurar, äldre ekar och äldre åkrar.

SKJUTSVÄSENDET OCH GÄSTGIVERIERNA

Ursprungligen var skjutsväsendets syfte att förse kungen och hans sändebud med nödvändig transport vid resor inom riket. Bofasta bönder vid huvudvägar skulle tillhandahålla hästar, kost och husrum för den resande kungen eller hans representanter. I Magnus Erikssons landslag från 1300-talet reglerades skjutsväsendet för att förebygga missbruk, det vill säga våldgästning. Den legala gästningen och skjutsningen ordnades upp under 1500- och 1600-talen. År 1560 föreskrevs det att vid allmänna vägar skulle finnas taverner (värdshus) för de resandes bekvämlighet, och år 1584 utfärdades en taxa för de förnödenheter och tjänster de resande kunde behöva.

År 1649 grundades ett ordnat gästgivarväsen där gästgiverierna var skyldiga att, mot ersättning, ha ett visst antal hästar till de resandes förfogande och erbjuda kost och logi. Skatte-, krono- och frälsebönderna var inte längre skyldiga att ha hållhäst men fick istället erlägga en skatt, skjutspenningen. Bönderna var dock skyldiga att upplåta hästar åt resande ifall gästgiveriet för tillfället inte kunde uppfylla sina skyldigheter. Rätt snart blev dessa förordnanden otillräckliga i och med att trafiken på landsvägarna ökade. År 1696 infördes hållskjutsen som innebar att bönder i tur och ordning var skyldiga att hålla häst och fordon till gästgiveriets förfogande.

I gästgivarordningen 1649 bestäms att man istället för att ha en så kallad landskapsmil ska ha en enhetlig mil över hela landet. Gästgiveri och skjutshåll skulle ligga med cirka en och en halv till två mils avstånd från varandra, där resande skulle ha möjlighet att byta hästar. För varje gästgiveri fanns en särskild skjutsordning som bestämde hur många hästar där skulle finnas. Ofta visste man i förväg när det skulle behövas hästar. Det fanns ett system där man skickade så kallade "förbudssedlar" för att anmäla sin ankomst. Även om skjutshållen redan på den här tiden kallas gästgiverier handlade det i allmänhet inte om några gästgiverier i sentida mening. Mat och husrum skulle erbjudas i gästgivarböndernas stugor, någon särskild byggnad fanns sällan. Länsstyrelserna försökte dock arbeta för inrättande av riktiga gästgiverier med resanderum och ordentlig servering och inte bara vad som råkade finnas i grytan hemma hos gästgivarbönderna efter landsvägarna, men oftast var kostnaden för hög för bönderna. Först runt början av 1700-talet började särskilda gästgiverier bli vanligare.

Skjutsväsendet genomgick flera regleringar under 1700-talet. Med 1734 års gästgiveriförordning reglerades gästgiveriväsendet i detalj för Sveriges rike för en lång tid framöver. De gästgiverier som ännu inte hade någon måltidslokal och gästrum för de resande tvingades att bygga sådana. Gästgiverierna skulle även ha stall och vagnslider samt en tavla med avståndsangivelser till angränsande gästgiverier. Att byta ekipage vid i stort sett varje gästgivargård gjorde att resandet blev både tidsödande och omständligt. Hästarna var ibland uttröttade efter att ha fått slita på åkrarna hela dagen. Det tillkom lagar på hur fort man fick rida på hästarna för att minska förslitningsskador på djuren, men dessa följdes allt som oftast inte.

Normalt hade skjutsbonden rätt att följa med ekipaget till nästa gästgivargård, för att kunna föra med sig sin häst hem igen. Det förekom dock att förnäma resenärer vägrade ta med bonden på sin vagn och att denne fick springa efter hela vägen de två milen till nästa gästgivargård för att där kunna hämta sina hästar. Något som starkt bidrog till missnöjet med skjutsningsskyldigheten.

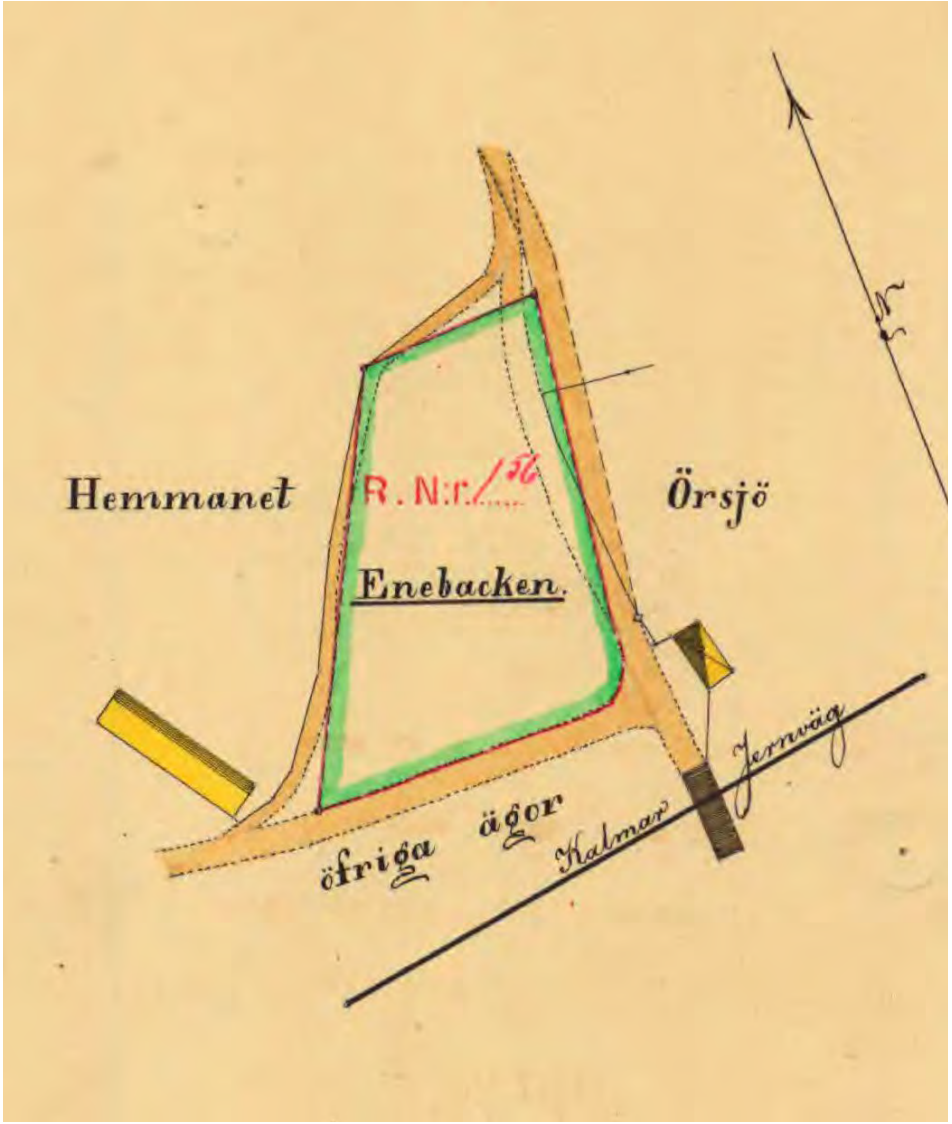
Ingenjören Georg Biurman vid dåvarande lantmäterikontoret gav år 1743 ut en "vägvisare" eller handbok för resande med beskrivning över de större vägarna samt gästgiverierna i "Svea- och Göta-Riken samt Stor-Förstendömet Finland". Den gav noggranna uppgifter om vägar, gästgivargårdar, städer och andra orter och avstånd mellan orter över hela riket.

Järnvägarnas anläggande på 1870-talet minskade behovet av gästgiverier. Med 1878 års skjutsstadga befriades bönderna från det mesta av skjutningsplikten och år 1911 försvann skjutsningsplikten helt. Gästgiveriförordningen kvarstod dock till 1933. När bilen blev mer allmän förändrades resandet radikalt.

Kyrkan och järnvägen

Örsjö tillhörde Madesjö socken, men blev egen församling 1894, i samband med att kyrkan byggdes 1889–1893. Kyrkan var kulturhistoriskt intressant eftersom den var den sist uppförda av tolv centralkyrkor som ritades av arkitekten Emil Langlet, med inspiration från Italien. Den sexkantiga kyrkan var uppbyggd i två avsatser krönt av en större lanternin med spira i mitten. Kyrkan ödelades vid en brand påsken 1974. Efter branden återuppbyggdes kyrkan på de kvarstående murarna och återfick sin tidigare exteriör.

Järnvägen kom till byn i början av 1870-talet, då den nyanlagda stambanan mellan Kalmar och Emmaboda – och vidare mot Växjö och Alvesta – drogs genom Örsjö. När järnvägen byggdes innebar det omfattande förändringar centralt i Örsjö. Den kraftiga grusåsen som ligger mitt i byn grävdes ur så att ett djupt schakt bildades för järnvägen. En ny bro över järnvägen byggdes. Vid schaktningen för järnvägen berättas att gravsatta skelett från den äldre kyrko/kapell-platsen (10) kom i dagen, men någon dokumentation gjordes inte.

Planen från år 1882 visar platsen där den nya kyrkan skulle anläggas. Kyrkan började sedan byggas här 1889. Vägarna går runt denna plats, som då hette Enebecken. På västra sidan syns en ladugård som hör till bondgården. Denna plats är också den äldsta bykärnan. På östra sidan syns en annan större byggnad, som troligen är en affärsbyggnad.

Äldre vykort av Örsjö kyrka (1). Den nyanlagda järnvägen (1874) skär genom kyrkbyn. Den äldre bron över järnvägen syns också. I högra delen av bilden syns affärsbyggnader samt den gamla kyrkskolan.

Örsjö stationshus uppfördes enligt stockholmsarkitekten Axel Kumliens standardmodell framtagen för kalmarbanan. Likadana stationshus byggdes i Trekanten och Smedby. Stationshuset var byggt i trä, med väggar klädda i vacker träpanel. Redan år 1883 reveterades fasaderna. Lexners sågverk var en av de industrier som växte upp i Örsjö mycket tack vare de möjligheter som järnvägen gav. Till denna såg drogs ett eget stickspår norr om Kalmarvägen. Vid järnvägsmiljön byggde Boda glasbruk, som startat 1864, ett magasin för förvaring av sand, en råvara i glastillverkningen, samt färdigt glas som skulle köras med järnväg. Sanden kom i lösvikt och skyfflades för hand. Det fanns även andra godsmagasin, bland annat hade Lantmannaföreningen ett. Det fanns också en banvaktarstuga i järnvägsmiljön.

Kalmar Nya Järnvägsaktiebolag förvärvades av staten år 1938 och blev SJ. Stationshuset byggdes om av SJ år 1948. Äldre snickeri-detaljer togs bort och fasaderna reveterades enligt 1940-talets mode. I april år 1955 elektrifierades järnvägssträckan. Stationshuset byggdes om, väntsalen minskades i storlek till förmån för en ny poststation med postfack. Här kunde invånarna nu hämta sin post. När många privatpersoner fick egna bilar minskade resandet med tåg och i maj 1968 lades persontrafiken ner mellan Kalmar och Emmaboda, och ersattes med buss. Postfunktionen fanns dock kvar i Örsjö fram till år 1975 då verksamheten flyttades till Nybro. Stationshusets epok i Örsjö var över.

Under 1980-talet gjordes vissa förändringar med spåren och bangården revs upp. Huvudspåret flyttades något för att tågen skulle kunna hålla högre hastighet. Hösten 1987 revs stationshuset och året därpå de kvarvarande godsmagasinen. Även själva rälsen byggdes om på hela banan, så att man från och med år 1990 fick helsvetsad räls, vilket innebar att det klassiska skendunket upphörde. Under en period av 40 år rullade tågen förbi utan att stanna i Örsjö. Våren 2014 blev Örsjö åter en hållplats för tåget.

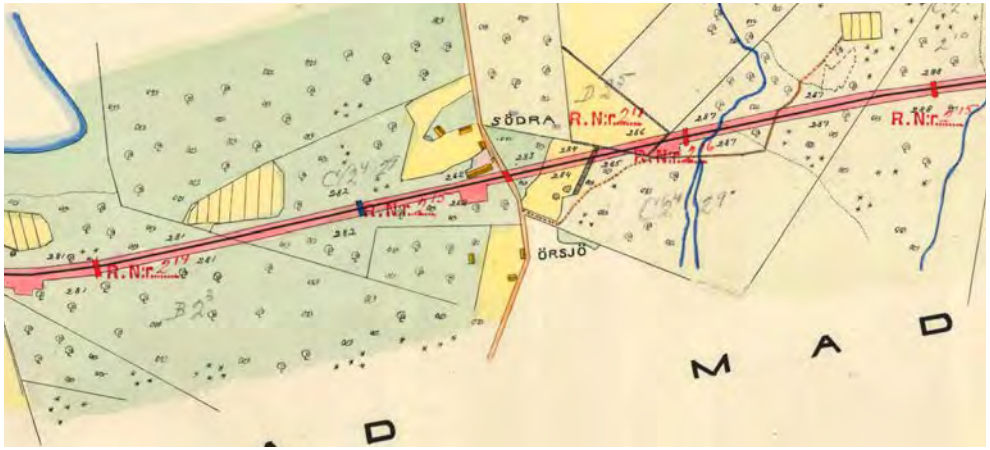
Stationshuset i Örsjö år 1954.

Järnvägskartan över Norra Örsjö visar den nya järnvägssträckningen och de byggnader som fanns eller byggdes på 1870-talet. Observera att kartan är ritade med norr neråt. På vänster sida om vägen i denna kartbild, mellan vägen och vattendraget syns en grupp hus som är garverimiljön.

Järnvägskartan över Mellan-Örsjö visar den nya järnvägssträckningen och de byggnader som fanns då, bland annat båtsmanstorpet. Observera att kartan är ritade med norr neråt.

Järnvägskartan över Södra Örsjö visar den nya järnvägssträckningen och de byggnader som fanns då. Observera att kartan är ritade med norr neråt.

Industriorten Örsjö

Av de industrier som etablerades i Örsjö, mycket tack vare närheten till järnvägsstationen, fanns flera sågverk och träindustrier. De drog nytta av närheten till råvaran - skogen, och transporten - järnvägen. Flera av dessa tidiga industrier är idag helt borta. En möbelfabriksbyggnad finns dock kvar, Dema snickerier (20), delar av Hugo Gustavssons snickerifabrik (33), liksom Blomquists vagnmakeri (9) vid ån, som också var vävstolssnickeri.

Ett rödfärgskokeri byggdes om och utvecklades till Örsjö Industri AB år 1948[6], senare Örsjö lampfabrik, sen Örsjö belysning (21)[7]. Detta är idag en av de industrier som blivit mest känd, och också haft lång kontinuitet här. Under Örsjö industris era tillverkade man metalldetaljer bland annat kontaktstift till Televerket, snibbsträckare till textilindustrin och pipnavlar till glasindustrin. Under 1950-talet började man tillverka lampor till privathem. Efter ett besök av Ingvar Kamprad börjar man också sälja lampor till IKEA. Lampor med glas ifrån Böhlmark-Pukeberg blev en stor succé, bland annat elektriska fotogenlampor. Man fick ett eget sortiment och försäljningen skedde mestadels till elaffärer. År 1979 började Örsjö Industri göra beslag till Orreforsglas och får ensamrätt på Orrefors belysningsglas. I slutet av 1970-talet visade en enkätundersökning bland kunderna att sortimentet upplevdes gammalmodigt. Då valde man en helt ny väg att gå. Namnet byttes till Örsjö belysning och i början av 2000-talet påbörjades ett framgångsrikt samarbete med formgivare som Jonas Bohlin, Mats Teselius och Matti Klenell. År 2014 växte företaget ur lokalerna och valde att flytta till Nybro[8].

Att industrier etablerades här, mycket tack vare järnvägens tillkomst, ledde till ett behov av bostäder till industriarbetarna och deras familjer. Nya villor byggdes under hela 1900-talet. En del av de äldre bondgårdarnas mangårdsbyggnader och de äldre småhusen som tidigare var ”hantverkartorp” användes också som bostäder.

6 Grundas av Simon Jonsson, Sture Jonsson och Edvin Thorén.

7 Kontoret var enligt uppgift ursprungligen ”Godtemplarlokal” där IOGT hade dansbana.

8 Information från www.orsjo.com/om-orsjo/

9 Grundades av Johan August Blomqvist år 1903.

Örsjö i framtiden

Här ges förslag på förhållningssätt inför framtiden för hur kulturmiljön ska bevaras och utvecklas.

Nybro kommun vill att kommunens kulturmiljöer ska bevaras och utvecklas så att kommande generationer kan ta del av dem. Under rubriken "bevara" anges vad vi är skyldiga att ta hänsyn till enligt lag. Under rubriken "utveckla" finns tips om hur viktiga kulturmiljöer kan utvecklas och förvaltas så att deras värden finns kvar för eftervärlden. Tipsen kan rikta sig till Länsstyrelsen, kommunen och/eller till dig som privatperson.

Läs mer tips om hur du kan vara med och utveckla kulturmiljöer under "Generella råd" i Kulturmiljöprogrammets inledningskapitel.

Bevara

Den äldre bebyggelsen är viktig för förståelsen och upplevelsen av Örsjö. Byggnaderna och miljön vid gästgiveriet (3), garverimiljön (14), snickerifabriken (9) och Bladgården (30) ska betraktas som *särskilt värdefulla* enligt Plan- och bygglagen 8 kap. 13 § och 14 §.

Kyrkan (1), kyrkotomten och begravningsplatsen är skyddade enligt Kulturmiljölagens 4 kap.

I Örsjö finns byggnader vars kulturvärden skyddas extra genom bestämmelser i plan. För mer information - kontakta Nybro kommun.

Utveckla

Det är viktigt att de äldre byggnadernas skala, form, detaljer, stil och karaktär finns kvar. Ny- och tillbyggnader kan byggas i avvikande stil och kulör, men i anpassad skala, och med en placering som passar på tomten.

På byggnader som haft någon semioffentlig funktion bör äldre detaljer som berättar om tidigare affärsverksamheter eller andra semioffentliga funktioner behållas. Till exempel stora fönster, speciella eller dubbla dörrar, lägre tillbyggnader och lastbryggor.

Lämningar eller byggnader efter olika industrier utgör viktiga delar av Örsjös 1900-talshistoria och bör värnas.

Regelbunden skötsel och öppethållande av odlingslandskap och vägmiljöer är avgörande för tillgänglighet, upplevelser och kulturhistoriska värden i byn.

Vattenanknutna miljöer speglar tidigare levnadsförhållanden och förutsättningar och har höga kulturhistoriska värden. Dammar, dammvallar, lämningar efter brygghus (tvättstugor) och bryggor bör värnas och skyltas.

Äldre strukturer och enskilda byggnader som kan förknippas med järnvägepoken bör värnas. Järnvägsområdet bör ha fortsatt offentlig karaktär, utan staket.

Referenser

Grusåsen som Örsjö ligger på är klassad av Länsstyrelsen i Kalmar som område av mycket högt naturvärde (klass II) i ”Värdefulla naturmiljöer i östra Småland” (sammanställd i boken Natur i Östra Småland, 1997).

Ett område är utpekat i Länsstyrelsens inventering av ängs- och hagmarker 1989.

Muntliga

Anders Axelsson
Börje Thoren
Mats Carlsson
Gunnar Englund
Roland Fransson
Roy Runmark, ordförande i Örsjö Byalag

Läs mer/referenser

Artikel: Örsjö järnvägsstation under 140 år, Birger Lindholm, Hembygdskrönikan 2015.

Artikel: Virö konditori och bageri i Örsjö, Virginia Karlsson och Inger Carlsson, Hembygdskrönikan 2011.

Artikel: Franses stuga, Fritz Niklasson, Hembygdskrönikan 2011.

Industriarvsprojektet, Nybro kommuns industriarv, Lotta Lamke, rapport, Kalmar läns museum, nov 2007.

Natur i Östra Småland, 1997.

Vägen som kulturarv - Värdefulla vägar och vägmiljöer i Kalmar län. Länsstyrelsen Kalmar län och Vägverket 1999.

Det medeltida Sverige; band 4 SMÅLAND: Norra och Södra Möre, Ferm Olle, Rahmqvist, Thor Riksantikvarieämbetet, 1987.

Kulturminnesvård i Nybro kommun, 1988.

Gästgiverier och skjutsstationer, Kalmar län 1649–1933, Kaj Kjellström

Sveriges bebyggelse: statistisk-topografisk beskrivning över Sveriges städer och landsbygd. Landsbygden, del III, Kalmar län, Sigurd Erixon (red), 1958.

Övriga referenser

Nybrokunskap: www.nybrokunskap.se
Fornminneskartan: www.raa.se/fornsok
Historiska kartor: www.lantmateriet.se, historiska kartor